

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ**

**ПОДАТКИ ЯК ФІСКАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, групи 472-1,
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

Соколюк Марина Василівна _____

Керівник:

доцент кафедри фінансів і кредиту

Бак Наталія Андріївна _____

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № від «___» травня 2025 р.
Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Соколюк М.В. Податки як фінансовий інструмент держави: проблеми та перспективи їх використання. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2025.

У кваліфікаційній роботі розкрито теоретичні основи використання податків як фінансового інструменту, проаналізовано стан використання податків як фінансового інструменту держави в кризових умовах за 2020 – 2024 роки, сформульовано бар'єри та можливості активізації ролі податків як фінансового інструменту держави.

Ключові слова: податки, податкові надходження, фінансовий інструмент, бюджет, фінансовий інтерес, соціальна рівність.

SUMMARY

Sokolyuk M.V. Taxes as a fiscal instrument of the state: problems and prospects of their use. Manuscript. Qualification work on competition of the first (bachelor) level of the higher education for the specialty 072 – Finance, banking and insurance. Yuri Fed'kovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2025.

The qualification work reveals the theoretical foundations of the use of taxes as a fiscal instrument, analyzes the state of use of taxes as a fiscal instrument of the state in crisis conditions for 2020-2024, formulates barriers and opportunities to enhance the role of taxes as a fiscal instrument of the state.

Key words: taxes, tax revenues, fiscal instrument, budget, fiscal interest, social equality.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.В. Соколюк

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКІВ ЯК ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ.....	5
1.1. Зміст фіскального інструменту та його роль у фінансовій політиці держави.....	5
1.2. Особливості податку як фіскального інструменту держави.....	10
1.3. Вплив воєнного стану на потенціал використання податків як фіскального інструменту держави.....	14
РОЗДІЛ 2. СТАН ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКІВ ЯК ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	20
2.1. Роль податкових надходжень у формуванні доходів Державного бюджету України.....	20
2.2. Податкові надходження місцевих бюджетів як фіскальний інструмент держави.....	24
2.3. Взаємозв'язок прямих та непрямих податків у структурі Зведеного бюджету України.....	28
РОЗДІЛ 3. БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЛІ ПОДАТКІВ ЯК ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВИ.....	32
3.1 Проблеми та виклики формування податкових надходжень в умовах воєнного стану.....	32
3.2. Напрямки збалансування суспільних інтересів при використанні податків як фіскального інструменту.....	36
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	42
ДОДАТКИ	46

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Податки є важливим фіскальним інструментом держави, що забезпечує фінансування бюджетних витрат, стабільність економіки та розвиток соціальних програм. В умовах війни роль податкової системи набуває особливого значення, оскільки кардинально змінюється видаткова частина бюджету, де основними завданнями є необхідність покрити оборонні витрати, відновлення інфраструктури, зберегти соціальні виплати.

Воєнний стан вимагає адаптації податкової політики для забезпечення стабільної фінансової системи та оперативного реагування на зміни в економічному середовищі.

Питанням податкової системи у ході реалізації фіскальної політики були присвячені роботи Буй Т., Дуліба Є., Крилов Д., Якушко І., Немченко К., Джураєва О., Пилипчук В., Прімерова О., Радіонов Ю., Шапошников К. та інших.

Метою роботи є дослідити роль податків як фіскального інструменту в умова воєнного часу та виявити напрямки вдосконалення податкової політики для забезпечення економічної стабільності.

Відповідно до мети нами були сформовані наступні **завдання**:

- здійснити теоретичний аналіз фіскального інструменту у структурі фінансової політики держави;
- дослідити особливості функціонування податкової системи в економічних відносинах;
- визначити вплив воєнного стану на реалізацію фіскальної функції;
- оцінити стан використання податкової системи при справлянні надходжень до Державного бюджету України в умовах війни;
- проаналізувати дієвість податків як фіскального інструменту для місцевих бюджетів;

- сформулювати проблеми формування податкових надходжень під час воєнного стану;
- виявити перспективи використання податків як інструменту фінансової політики держави.

Об’єкт дослідження – система економічних взаємозв’язків платників податків і органів державної влади, спрямована на формування фінансової основи виконання останніми суспільно важливих функцій.

Предметом дослідження виступає механізм використання податків як фіскального інструменту держави..

Методологічну основу дослідження становлять результати праць сучасних вітчизняних науковців у сфері фіскальної та податкових політик, бюджетного процесу, а також чинна нормативно – правова база, в тому числі Податковий кодекс України, закони України, методичні матеріали Державної податкової служби. У ході роботи використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція, узагальнення, а також статистичне групування та порівняльний аналіз.

Інформаційну базу дослідження склали аналітичні документи та звіти Державної податкової служби України, Державної митної служби України, Державної казначейської служби України, Державного веб-порталу бюджету для громадян, а також нормативно-правова база, наукові статті, наукові посібники, матеріали науково-практичної конференції.

Обсяг і структура роботи. Робота складається з титульної сторінки, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та відображена на 39 сторінках, містить 8 рисунків, 1 таблицю та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКІВ ЯК ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ

1.1. Зміст фіскального інструменту та його роль у фінансовій політиці

Для забезпечення державного регулювання виокремлюють функціонування економічної політики як певну систему методів, заходів та інструментів, які можуть здійснювати вплив на соціально-економічні та політичні процеси в державі, спрямовані на розв'язання фінансово-господарських проблем, розвитку виробництва. За допомогою законодавчо-адміністративної бази та економічних інструментів впливу держава здатна сприяти стабілізації економіки, ефективно розподіляти ресурси для покращення стану національного виробництва, здійснювати антимонопольні заходи, регулювати відносини між суб'єктами економіки тощо [11].

Для досягнення поставлених цілей, залежно від підходу, визначають окремі складові економічної політики, де кожна з них має набір інструментів. Таким чином, економічну політику за критерієм цілей економічної політики поділяють на довгострокову, яка розрахована на стратегічний розвиток (10-20 років) та короткострокову, яка, у свою чергу, розрахована на здійснення операційних задач (1 рік). Наприклад, за територіальною ознакою складовими економічної політики визначають регіональну, що охоплює розв'язання цілей окремого регіону та загальнодержавну, спектр дії, якої поширюється на всю територію держави. За критерієм об'єкту впливу структурними елементами економічної політики є:

- фіскальна політика – забезпечує організацію управління, формування, розподілу та ефективного використання фінансових ресурсів держави (рис. 1.1);

- монетарна політика – заходи впливу для досягнення макроекономічної рівноваги, за допомогою впливу на грошову сферу;

- зовнішньоекономічна політика – заходи регулювання відносин між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, просування та захисту вітчизняного ринку, залучення інвестицій тощо;

- структурна політика – сукупність заходів для забезпечення балансування та функціонування галузей економіки, створення прогресивної структури національного господарства;

- цінова політика – спрямована на досягнення умов вільної конкуренції, ефективної ринкової інфраструктури [11].

У межах іншого підходу класифікації елементів економічної політики, за критерієм способів впливу поділяють фінансову, монетарну та регуляторну політики. Фінансова політика спрямована на справляння податків та їх балансування державним витратам. Монетарна політика або кредитно-грошова реалізує вплив держави на структуру, обсяг та обертання грошової маси, а регуляторна – на інституційно – правові зміни.

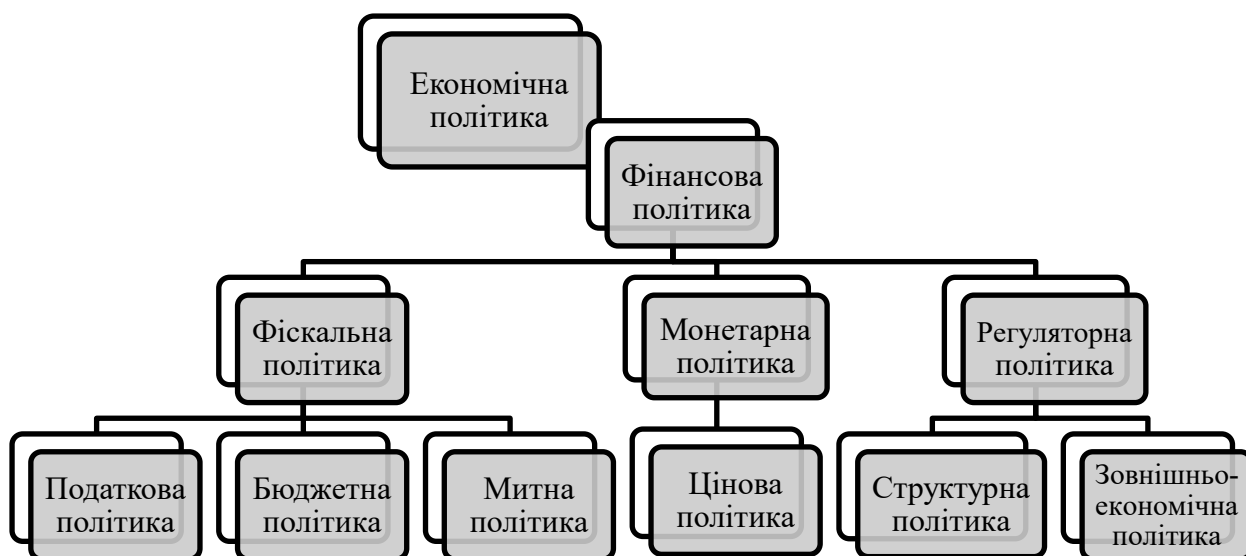

Рис. 1.1. Місце фінансової політики в системі економічної політики

Узагальнюючи класифікацію та схематичне зображення, ми розуміємо, що фінансова політика посідає ключове місце у системі економічної політики та виступає як один із головних інструментів державного впливу на структурну трансформацію економіки, макроекономічну стабільність та

соціальну справедливість. Попри те, що фіскальна політика тісно взаємопов'язана з іншими складовими економічної політики – монетарною, регуляторною, що відображає її інтегрування в загальну архітектуру економічної політики, вона зберігає свою автономність відносно застосування переліку власних інструментів впливу на формування бюджетних рішень, податкових пріоритетів та соціальної стратегії.

В умовах ринкової економіки фінансова політика окреслюється важливим елементом та базою реалізації державної політики. Передусім завдання фіскальної політики полягають в цільовому перерозподілі акумульованого національного доходу, що впливатиме на соціально-економічний розвиток держави. Внаслідок чого буде досягнуто наступні цілі: зменшення рівня безробіття, недопущення нецільового та неефективного використання коштів, стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності, управління інфляційними процесами, підвищення якості життя [18].

Унаслідок проведеного теоретичного аналізу, на нашу думку, функціональне навантаження фіскальної політики має більш розширену базу, ніж акумулювання доходів та регулювання витрат. А в воєнних та повоєнних умовах спектр завдань значно розширюється та трансформується. Оскільки, вважаємо, що змінюється пріоритети на мілітаризацію бюджету, зміщення акценту з довгострокових перспектив на оперативні реагування змін бюджету, посилення активної позиції щодо зовнішньої фіскальної взаємодії та підтримку соціально спрямованої політики. Тому в умовах антикризового управління відбувається адаптація державної політики та необхідних інструментів впливу.

Для того, щоб держава змогла якісно та ефективно виконувати покладені на неї функції невід'ємною складовою фіскальної політики є податкова політика, яка покриває акумулювання більшості необхідних фінансових ресурсів. Враховуючи концептуальність складових фіскальної політики, варто розуміти черговість та взаємозалежність завдань. Адже для

того, щоб реалізувати перерозподіл національного доходу та забезпечити його застосування за призначенням, необхідно мобілізувати необхідні фінансові ресурси. Таким чином податкова політика є значущим механізмом формування фіска, як мобілізації ресурсів до державної казни. Оскільки шляхом встановлення податків, ставок, визначення баз оподаткування, справляння податків вона формує підтримку фіскальних інтересів держави.

При ефективному та гнучкому державному застосуванні фіскальної (податкової) політики базовим механізмом її реалізації виступають фіскальні інструменти. Вони мають фінансову основу, здатні втручатися в ринкові процеси, впливати на баланс соціальної справедливості та економічної стабільності.

На думку вчених, фіскальні інструменти, які є невід'ємною складовою економічних інструментів, є ключовими елементами у процесі провадження державного регулювання. Сучасні українські вчені вважають, що фіскальні інструменти – це сукупність податкових та бюджетних інструментів. На противагу даному підходу, щодо визначення поняття фіскального інструменту, науковці розділилися в поглядах щодо складових елементів даних видів інструментів. Таким чином, бюджетними інструментами вважають структуру видатків бюджету, трансферти, бюджетний дефіцит та інвестиції, а під податковими: податкові ставки та пільги, податкове навантаження, режими оподаткування, розстрочення та відстрочення податкових платежів. На думку іншого дослідника податковими інструментами є суб'єкти та об'єкти оподаткування, види та ставки податків, податкові санкції, податкові пільги, податковий контроль, режими оподаткування, податкові консультації та автоматизація оподаткування, а до бюджетних інструментів відносяться: бюджетні плани, норми та нормативи, доходи та видатки бюджету, бюджетні санкції, бюджетний контроль, автоматизація бюджетного процесу. За ще одним підходом під податковими інструментами розуміють податкові ставки, податкові пільги, альтернативну систему оподаткування, а бюджетні поділяє на прямі (пільгове кредитування,

фінансування на поворотній основі) та непрямі (державні гарантії за кредитами, створення інфраструктури підтримки) [28]. На нашу думку, під податковими інструментами слід розуміти, види податків, ставки податків, податкові пільги та санкції, а бюджетними – статті видатків, бюджетне фінансування, трансферти, бюджетні санкції (додаток А). Саме ці інструменти відображають акумулювання та розподіл податків без залучення необхідної інфраструктури та процесуальних інституцій.

Отже фіскально – податкові інструменти, незалежно від часткової участі, безпосередності впливу на фіскальні процеси держави, здатні оперувати як податковим навантаженням, так і бюджетною стійкістю.

Важливість питання мобілізації фінансових ресурсів до державної скарбниці сягали IV ст. до н.е. (Давня Греція), де з'являлися перші згадки про податки. Одними з перших податків можна вважати мито з ввезених та вивезених товарів, а також ринкові збори, що були започатковані у Греції, спричиненні розвитком торгівельно – економічних відносин. У свою чергу, у Римській імперії (I – V ст. н.е.) Август Октавіан отримав право на створення імператорської скарбниці, яка наповнювалася за рахунок доходів з імператорських маєтків, конфіскацій речей засуджених осіб, податків з імператорських провінцій тощо. Значний розвиток податкових форм відбувся за часів становлення феодальних держав, з метою фінансування потреб держави. А у XVI столітті були вперше виокремлені основні доходи держави Ж. Боденом, до яких відносилося мито з ввезених товарів та домени (державне майно, що могло приносити дохід, наприклад ліси, капітал, земля тощо). Наразі, податки у XXI столітті продовжують існувати як ефективний засіб утримання коштів на користь держави, наповнення скарбниці [15].

В умовах сьогодення ефективність реалізації фіскальної політики, як сукупності податкової та бюджетної політик, є важливим завданням держави, адже вона детермінує джерела формування бюджету, відповідно, й подальші розподіли бюджетних коштів на виконання соціально – політичних функцій держави [9].

1.2. Особливості податку як фіскального інструменту

Податок відображає фінансові відносини між державою та платниками податків (населенням), які детерміновані процесом перерозподілу національного доходу. У наукових джерелах існує різноманіття підходів до трактування податку. Так, група зарубіжних та вітчизняних вчених прихильні до схожих думок, що податки – це ціна, у вигляді примусового легального збору до держави, що дозволить впливати на перерозподіл доходів, використання суспільних ресурсів, забезпечення свободи, оборони, справедливого правосуддя тощо. У своїх працях, А. Сміт згадував податки як тягар, який розподілений на населення, стягується державою в передбаченому законодавчим порядком розмірі. Таким чином, податки виступають провідним інструментом для забезпечення фіскальної функції [11].

Згідно з статтею 6 Податкового кодексу України податком є обов'язковий платіж, що справляється з платників податків до відповідного бюджету або на Єдиний рахунок. Поряд з поняттям податку, визначено збір (плата, внесок) як обов'язковий платіж, який сплачується платниками зборів та, на відміну від податку, справляється за умови отримання платниками спеціальної вигоди (наприклад, орендна плата, єдиний соціальний внесок). Збір та внесок мають схожі ознаки та елементи податку, тому можна свідчити про податковий характер даних платежів, проте тільки податок є безумовним платежем [22].

Слід зауважити, що податкова система як комплексна економічна категорія, у межах забезпечення фіскальної політики, виконує наступні функції. До групи основних функцій відносять фіскальну, що відповідає за акумулювання фінансових ресурсів, регулююча – проявляється у збалансуванні галузей економіки, секторів виробництва, а контрольна – забезпечує контроль за правильністю, необхідністю оподаткування та цілеспрямованим використанням. Поряд із цим, виокремлюють додаткові

функції такі як розподільна, соціальна, стимулююча, які спрямовані на здійснення регулювання споживання, перерозподілу коштів між платниками, сприяння розвитку виробництва [17].

Податок як платіж, який сплачується на користь державної скарбниці, відрізняється від неподаткових надходжень та має податковий характер, зазвичай, містить в собі наступні ознаки:

- обов'язковість та законність. Законними є податки, які встановлені державними органами влади будь – якого рівня, відповідно до чинного податкового законодавства та є обов'язковими до сплати платниками при виникненні податкового зобов'язання;

- стягується від частини власності платника (доходу, майна) на користь бюджету;

- безоплатність – держава не зобов'язана надати рівноцінний еквівалент за сплати податку;

- безповоротність – якщо податкове зобов'язання було сплачено у правильному розмірі, відповідних строках та згідно з законодавством, то такі суми мають безповоротний характер, крім випадків зазначених в податковому законодавстві (наприклад, бюджетне відшкодування тощо);

- сплачуються у грошовій формі;

- регулярність сплати платежу. При адмініструванні податків, за кожним закріплено строки подання звітності та строки сплати податкового зобов'язання [11].

Для безперечного функціонування податку, законодавством також закріплено перелік обов'язкових елементів, які його визначають:

- платники податку – юридичні та фізичні особи, перед якими виникає податкове зобов'язання сплатити податок;

- об'єкт оподаткування – конкретний об'єкт, явище чи процес, внаслідок чого є зобов'язання нарахування та сплати податку;

- база оподаткування – кількісний вимір об'єкта оподаткування, який враховується для розрахунку всієї суми податку;

- податкова ставка – законодавчо затверджений розмір податку чи збору, відповідно до одиниці оподаткування;

- податковий період – строк, після закінчення якого визначається розмір податкового зобов'язання;

- порядок обчислення, сплати та подання звітності – сукупність строків, засобів та способів обчислення, подання звітності та сплати податкового зобов'язання;

- одиниця оподаткування – це частина об'єкта оподаткування, яка є основою його виміру [22].

Сутність сучасної податкової системи проявляється у виконанні наступних функцій:

- фінансової – акумулювання фінансових ресурсів для подальших державних витрат;

- соціальна – підтримка соціальної рівноваги, врегулювання нерівності доходів різних соціальних груп;

- регулююча – забезпечення державного регулювання шляхом перерозподілу національного доходу.

Сукупність усіх податків зборів складають податкову систему України. Зважаючи на ознаки, елементи та принципи податкової системи існують декілька підходів до класифікації податків (додаток Б).

Податковим кодексом України затверджено перелік загальнодержавних податків, які встановлюються вищими органами державної влади, підлягають сплаті по всій території України та включають в себе податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, екологічний податок, мито, рентну плату. Також встановлено перелік місцевих податків і зборів, кількість яких та процентні ставки визначаються рішеннями міських, сільських та селищних рад (податок на майно, єдиний податок, туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів). Відмінностями між загальнодержавними податками та місцевими є:

- орган державної влади, який встановлює податок (загальнодержавні – урядом, місцеві – органами місцевої влади);
- широта сплати (загальнодержавні податки – по всій території України, місцеві податки – до бюджету певної територіальної громади).

Варто зазначити, що місцеві органи самоврядування мають право закріплювати тільки розмір та ставку податку до сплати, проте заборонено встановлювати інші податки, які не затверджені податковим законодавством.

За формою оподаткування податкова система поділена на прямі та непрямі податки. Під прямими податками розглядаються такі, які встановлюються на майно та дохід фізичних та юридичних осіб, у яких виникає податкове зобов'язання сплатити нараховані суми, наприклад податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб. У свою чергу, прямі податки поділяються на особисті (ті, які корелюють з доходом та можливостями платника, наприклад, податок на доходи фізичних осіб) та реальні (оподаткування діяльності, товарів, майна незалежно від наявних доходів платника податків). Непрямими є ті податки, що включаються у вартість товару чи послуги, тому кінцевим платником податків є споживач (податок на додану вартість, акцизний податок, мито). Аналізуючи прямі податки, варто відзначити їх значні переваги щодо наявності взаємозалежності між розміром доходу платника та його сплатою до держави, регулюванням розподілу податкового навантаження, сприянню ділової активності та економічних процесів. Проте прямі податки можуть мати нестабільний характер надходжень до бюджету, оскільки доходи підприємства та фізичної особи залежать від ринкових умов, також присутній фактор тінізації або мінімізації доходів. На відміну прямих податків, непрямим характерно регулярність надходжень, здатність регулювати рівень споживання товарів та послуг, відносна простота сплати кінцевим споживачем податку, але при сплавленні непрямих податків не враховується рівень доходів громадян, таким чином важко відстежити тиск податкового тягара на домогосподарство, відволікання значних сум оборотних коштів для

підприємств також може сприяти мінімізацією реальних обсягів виробництва та реалізації товарів чи послуг.

Відповідно до права використання податків їх поділяють на закріплені, тобто такі, які справляються до конкретного бюджету (наприклад єдиний податок, податок на майно, податок на додану вартість) та регулюючі, які сплачуються та шляхом розчеплення надходять до бюджетів різних рівнів (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, екологічний податок, податок на прибуток підприємств тощо).

За характером використання надходжень поділяють на загальні податки (ті, які надходять до бюджетів усіх рівнів) та спеціальні (котрі формують державні цільові фонди, наприклад, єдиний соціальний внесок). За економічним змістом об'єкта виокремлюють податки на доходи, тобто ті, які справляються з доходів платників, наступні – податки на споживання, які здебільшого представлені непрямими податками, а також податок на майно платників податків [8].

1.3. Вплив воєнного стану на потенціал використання податків як фіскального інструменту держави

Податки є унікальним інструментом, які забезпечують державу більшою частиною необхідних фінансових ресурсів для виконання нею покладених функцій. Попри стабільність податкових надходжень варто розуміти проблематику впливу воєнного чиннику на можливість ефективного використання податкового потенціалу. Адже воєнні дії призводять до знищення виробничих потужностей, логістичних ланцюгів, міграції працездатного населення, яке виступає бенефіціаром податкових надходжень [2].

Уся податкова система базується на значній кількості принципів, які дозволяють забезпечити фіскальну необхідність для бюджетів, за будь – яких умов. Адже підтримка податкової політики, наповнення бюджетів, в умовах

війни, є безумовно важливим фактором для покриття соціально – економічних, оборонних витрат країни.

Комплексно варто звернути увагу на принцип фіскальної достатності, який наголошує на важливості встановленні податків та зборів з врахуванням потреби досягнути збалансованість бюджету, його витрат та надходжень. Принцип економічності оподаткування передбачає встановлення податків на достатньому рівні, щоб вони перекривали витрати на їх адміністрування. Принцип стабільності означає заборону на зворотну дію сили закону та його сталість в часі, адже регулярні та суттєві зміни законодавства зменшують рівень розуміння вимог податкових правил та можливість планування податкові платежі майбутніх періодів [22].

Проте, на нашу думку, в умовах воєнного стану, опора для реформування та вдосконалення податкової системи повинна забезпечитися шляхом балансування принципу фіскальної достатності та соціальної справедливості, що дозволить не тільки зберегти та акумулювати ресурси держави, але й об'єктивно оцінити платоспроможність платників податків. Незважаючи на функціонуючий механізм наповнення та використання фінансових ресурсів держави, внаслідок повномасштабного вторгнення, соціально – економічна сфери зазнали кардинальних змін. Після початку війни підприємницький сектор та населення зазнали руйнівних наслідків. Однозначно відбулося зменшення виробничої діяльності, оскільки багато підприємств були вимушені зупинити свою діяльність або скоротити виробничі потужності через пошкоджену інфраструктуру, відсутність робочої сили, як наслідок для податкової політики відбулося зниження податкових надходжень. Наприклад, податку на прибуток підприємств за результатами за результатами провадження господарської діяльності за I квартал 2022 року до Державного бюджету було сплачено менше на 34,4 %, ніж в аналогічному періоді 2021 року. У свою чергу, податку на додану вартість з вироблених на території України товарів у квітні 2022 року (по операціях березня 2022 року) надійшло менше на 36,0 % за середньорічний

показник сплати податку у 2022 році. Наступним наслідком повномасштабного вторгнення є інфляція, що прямо впливає на купівельну спроможність населення та опосередковано на податок на додану вартість, реальним платником якого є кінцевий споживач. Так, податку на додану вартість з вироблених на території України товарів у 2022 році надійшло менше на 5,4 % або на 17,0 млрд грн, ніж у 2021 році. Закриття підприємств спричинили скорочення робочих місць, що в свою чергу, впливає на рівень надходжень податку на доходи фізичних осіб. Наприклад, у березні 2022 року до Державного бюджету України податку на доходи фізичних осіб (у тому числі військового збору) надійшло менше на 20,3 % або на 2,5 млрд грн за середньорічний показник надходжень по податку. Не менш значимим наслідком повномасштабного вторгнення є руйнування інфраструктури та логістичних ланцюгів, що детермінує зниження ефективності роботи бізнесу та зменшення імпорту. Враховуючи закриття кордонів та припинення значної кількості митних органів, зміни в законодавстві, спостерігається зменшення імпорту та сум сплаченого податку на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів у квітні 2022 року (по операціях березня 2022 року) на 63,0 % за середньорічний показник сплати за 2022 рік.

Для того, щоб продовжувати забезпечувати соціальні, економічні та оборонні функції, сприяти збереженню роботи підприємницького сектору, населення та, як наслідок, підтримати стабільність надходжень до бюджету з початку війни у 2022 році було прийнято ряд Законів України: № 2118-IX від 03.03.2022 р., № 2120-IX від 15.03.2022 р. (далі – Закон).

Таким чином, Законом України від 03.03.2022 року № 2118-IX прийнято зупинення перебігу строків, які передбачені податковим законодавством, що в першу чергу стосуються строків оскарження рішень податкових органів, надання ними консультацій та відповідей на письмові запити, строків давності тощо. На період воєнного стану діє звільнення від відповідальності за порушення податкового законодавства, що стосується підприємств, які здійснюють господарську діяльність у зоні бойових дій та не

мають можливості своєчасно виконувати податкові обов'язки, у зв'язку із втратою первинних документів, небезпекою для працівників, зруйнованою інфраструктурою підприємства. Також цим Законом встановлено мораторій на проведення податкових перевірок. На нашу думку, це дозволить зменшити ризики для підприємницького сектору, знизити навантаження на бізнес, що дасть можливість відновити або релокувати виробничі потужності. У свою чергу, для держбюджету це буде виражається у незначних тимчасових втратах у надходженнях від донарахованих сум, штрафів чи пені [23].

Проте Законом України від 15.03.2022 року № 2120-IX було відновлено дозвіл на проведення камеральних перевірок у разі бюджетного відшкодування податку на додану вартість, а також фактичних перевірок, що дозволить відслідкувати правильність розрахунків, відповідність нормам законодавства, також дасть можливість отримати документальне підтвердження перед здійсненням відшкодування податку. Цим ж Законом внесено зміни щодо обліку та оподаткування платників єдиного податку. Запропоновано право платникам єдиного податку I та II групи не сплачувати єдиний податок, а також надали можливість платникам III групи перейти на систему сплати податку у розмірі 2%, що дозволить зменшити фінансове навантаження підприємства [24].

Вагомі для бізнесу зміни на початку війни були внесені Законом України від 05.04.2022 року № 2142-IX, де прийнято звільнення від стягнення мита та податку на додану вартість при імпорті товарів, від сплати усіх митних платежів при імпорті автотранспортних засобів, а також дозволялося звільнення від сплати податку на додану вартість при операціях ввезення товарів платниками єдиного податку I-III груп. З одного боку, це причина тимчасового зменшення митних зборів та податку на додану вартість, проте для бізнесу це можливість знизити витрати на імпорт, що у свою чергу, дозволило б зменшити собівартість продукції. Також цим Законом продовжено термін подачі звітності до шести місяців після

закінчення війни, що дозволяє уникнути штрафів або санкцій бізнесу за несвоєчасність подання документів [25].

У перші місяці війни були внесені важливі законопроекти, за допомогою яких держава сприяла соціальній стабільності, стимулювала економічну активність, шляхом відстрочок, звільнень від сплати різних податків та зборів, спрощувала митні та податкові процедури, допомагала знизити витрати бізнесу та адаптувати господарську діяльність, знижувала податкове навантаження. Порте варто розуміти тимчасовість даних ініціатив, оскільки державі не менш важливо забезпечувати безперебійний процес оборони територій України, максимально сприяти зменшенню дефіциту та залежності від іноземної допомоги.

Значних змін зазнала і бюджетна система України, яка у період воєнних дій спрямована на здатність забезпечити фінансування критично важливих функцій держави. Перші основні зміни бюджетного законодавства на період війни стосувалися наступних напрямків:

- зняття обмежень щодо захищених видатків;
- наявне право на передачу коштів з спеціального фонду до загального фонду;
- дозвіл спрямування залишків коштів від освітніх субвенцій на територіальну оборону та захист населення;
- дозвіл на перевищення резервного фонду бюджету понад 1 %;
- зміни в казначейському обслуговуванні;
- регулювання місцевих податків і зборів територіальними органами влади.

Законом України від 15.03.2022 року № 2134-IX було знято обмеження захищених видатків, закріплено право передавання коштів з спеціального фонду – загальному, що забезпечило гнучкість використання бюджетних коштів та створило можливість фінансувати витрати на оборону. Збільшити фінансування оборонних потреб, без необхідності додаткових витрат дозволило спрямування залишків коштів від освітніх субвенцій, які раніше

необхідно було повернути до Державного бюджету. Місцевим органам влади була надана більша автономність у регулюванні податків та зборів, що дозволило адаптувати оподаткування та наповнення місцевих бюджетів під необхідні місцеві потреби. Тепер територіальні органи приймають рішення про ставки місцевих податків та зборів, проте закріплення їх переліку залишається на державному рівні. Окрім цього, затверджено дозвіл на перевищення резервного фонду, що дозволить державі мати більші фінансові ресурси для покриття непередбачуваних подій та забезпечити стабільність бюджету[26].

РОЗДІЛ 2

СТАН ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКІВ ЯК ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

2.1. Роль податкових надходжень у формуванні доходів Державного бюджету України

За останні п'ять років податкові надходження у середньому складають 63,1 % від усіх доходів Державного бюджету України. У 2020 та 2021 роках податкові надходження у структурі доходів держбюджету становили 79,1 % та 85,4 % відповідно, а з початку повномасштабного вторгнення частка податків зменшилася до 53,1 %. Це спричинено незначним зниженням податкових надходжень у 2022 році на 14,2 % та збільшенням цільової допомоги у 34,8 рази. Тобто зросла вага трансфертів (у 2021 році питома вага – 1,1 %, а у 2022 році – 27,5 %), що вказує на економічний спад внаслідок війни, труднощі у секторі бізнесу, зниження доходів громадян (додаток В).

У 2022 році вперше за останні роки відбулося невиконання планових показників податкових надходжень, на відміну від 2020 року, де виконання плану було на 103,0 % та 2021 року – 103,5 %. Під впливом форс – мажорних обставин, зменшення ефективності адміністрування податків, надання пільг у 2022 році вдалося забезпечити план на 78,9%. У 2023 році питома вага податкових надходжень знизилася до 45 %, хоча фактичні надходження по податках зросли на 26,7 % до 2022 року. Такий спад обумовлено високим рівнем допомоги від іноземних урядів (17,8 %) та збільшенням неподаткових надходжень у 2,9 рази. Що могло бути спричинене збільшенням операцій щодо реєстрації дозвільних документів, ліцензій, операцій з власним майном, іншого види адміністративних операцій. У 2024 році питома вага надходжень до Державного бюджету збільшилася за рахунок росту надходження податків на 36,9 % до попереднього року, на що вплинули ряд законодавчих змін [7].

Основними бюджетоформуючими податками у структурі податкових надходжень є податок на доходи фізичних осіб (середня частка у всіх податкових надходженнях – 12,7 %), податок на прибуток підприємств (13,4 %), податок на додану вартість (47,5 %).

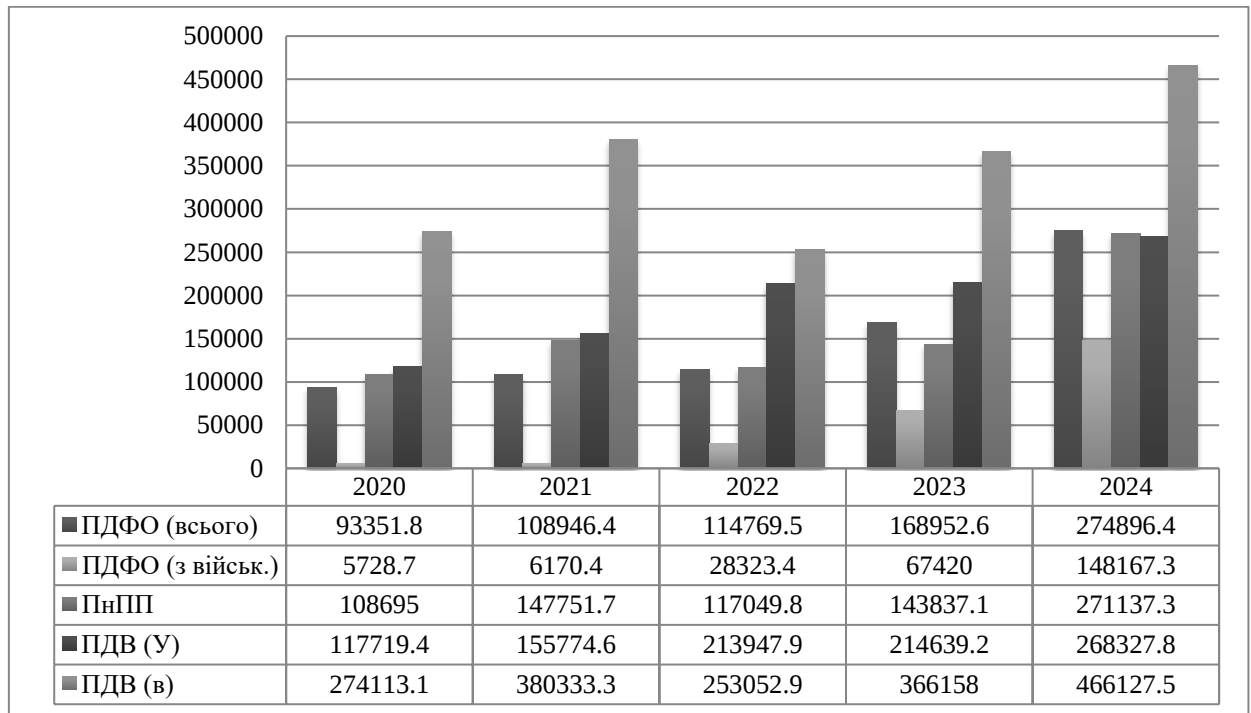

Рис. 2.1. Динаміка надходжень бюджетоформуючих податків до Державного бюджету України за 2020-2024 роки, млн грн

Дані на графіку (рис. 2.1) щодо надходжень податку на доходи фізичних осіб (далі ПДФО) вказують на позитивну динаміку надходжень по податку. Так, у 2020 році надходження ПДФО склали 93,4 млрд грн, у 2021 році – 108,9 млрд грн (+16,6 % до попереднього року), у 2022 році – 114,8 млрд грн (+ 5,4 %), у 2023 році – 169,0 млрд грн (+ 47,2 %), у 2024 році – 274,9 млрд грн (+ 62,6 %). Забезпечення стабільної сплати ПДФО у 2022 році відбулося за рахунок збільшення бази оподаткування, у зв'язку із мобілізацією до лав ЗСУ та збільшенням чисельності військовослужбовців майже у 3 рази, відповідно і виплат [9]. Таким чином, у 2022 році додатково надійшло 28,3 млрд грн ПДФО з військовослужбовців, що більше на 22,0 млрд грн за аналогічний період 2021 року. Для зниження ризиків витрачання таких додаткових надходжень місцевими бюджетами на неперіоритетні

напрямки з 2023 року було здійснено перерозподіл ПДФО. Згідно нового розподілу ПДФО з військовослужбовців було перераховане до Державного бюджету, що дозволить фінансувати витрати на закупівлю спеціальної техніки, засобів зв'язку та нарощувати виробничі потужності. Тому, як зображено на графіку у 2023 році приріст такого ПДФО склав 39,1 млрд грн (збільшення надходження у 2,4 рази).

У 2022 році, надходження податку на прибуток підприємств склали 117,1 млрд грн, що на 30,7 млрд грн (-20,8 %) менше за попередній рік. Причинами негативної динаміки надходжень ймовірно слугували зменшення кількості прибуткових підприємств, негативний фінансовий результат компаній у зв'язку з збільшенням витрат пов'язаних з відновлення інфраструктури бізнесу, можливий податковий борг. Про це свідчить зниження надходжень у частині податку на прибуток підприємств, який справляється з приватних підприємств на 27,1 млрд грн (- 26,3 %), ніж в аналогічному періоді 2021 року. 2024 рік характеризується значним ростом податку на прибуток на 127,3 млрд грн (88,5 %). Причиною такої динаміки є законодавчі зміни, які закріпили збільшення ставки оподаткування податку на прибутків банків з 25 % до 50%. Такими чином, частина податку на прибутку з банківських установ зросла у 7,2 рази (+ 79,1 млрд грн).

Позитивна динаміка податку на додану вартість з вироблених на території України товарів, з врахуванням бюджетного відшкодування (далі – ПДВ (У)) та позитивний ріст надходжень у 2022 році на 37,3 % до минулого року може бути обумовлений зростанням цін, збільшенням активності споживчої поведінки.

На противагу ПДВ (У), податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів (далі – ПДВ (В)) у 2022 році знизився на 127,2 млрд грн (- 33,4 %). Причинами негативної динаміки у 2022 році було впровадження нульової ставки ПДВ при імпорті на митну територію України. Після часткового скасування нульових ставок, відстежено надходження по податку на довоєнному рівні.

Балансуючи бюджет України за останні п'ять років відзначається позитивна тенденція росту як доходів, так і видатків (рис. 2.2). Таким чином, з 2020 року до 2024 року доходи зросли у 2,9 рази (+ 2046,7 млрд. грн), однак зростання видатків значно їх перевищує. Ріст видатків у 2024 році у 3,4 рази більше, ніж у 2021 році вказує на значне збільшення дефіциту бюджету, у зв'язку з зростанням військових видатків. У 2020 році виконання доходів до видатків склало 79,0%, у 2021 році – 84,0 %, у 2022 році – 54,7 %, у 2023 році – 62,3 %, у 2024 році – 67,7 %. Динаміка виконання доходів держбюджету за видатками показує невиконання доходів відповідно запланованих видатків та явний ріст видатків.

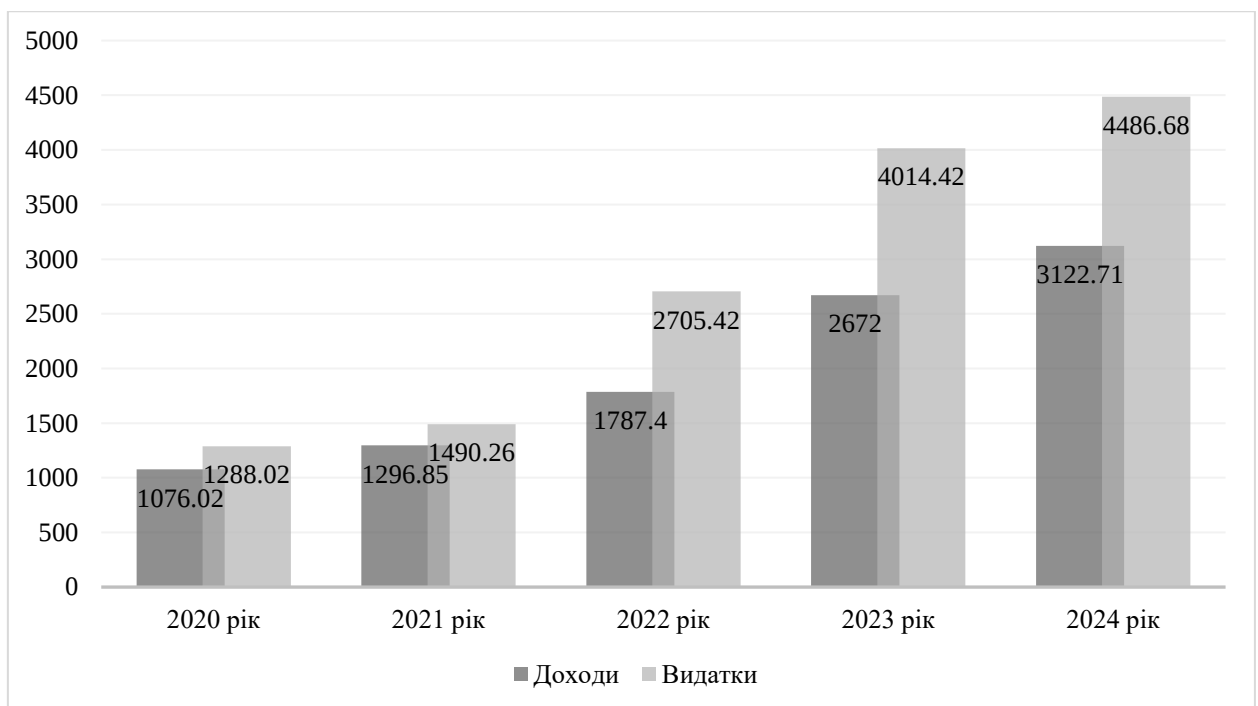

Рис. 2.2. Співставлення фактичних доходів та видатків Державного бюджету України за 2020-2024 роки, млрд. грн.

Найбільшу середню питому вагу за останні роки по видатках Державного бюджету, згідно з функціональною класифікацією, займають статті 0200 «Оборона», 0300 «Громадський порядок, безпека та судова влада» та 1000 «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (рис. 2.3). Таким чином, видатки на оборону сягнули з 120,4 млрд. грн (у 2020 році) до 2304,5 млрд. грн (у 2024 році), що свідчить про 19 – кратне збільшення та масштаби оборонних витрат бюджету.

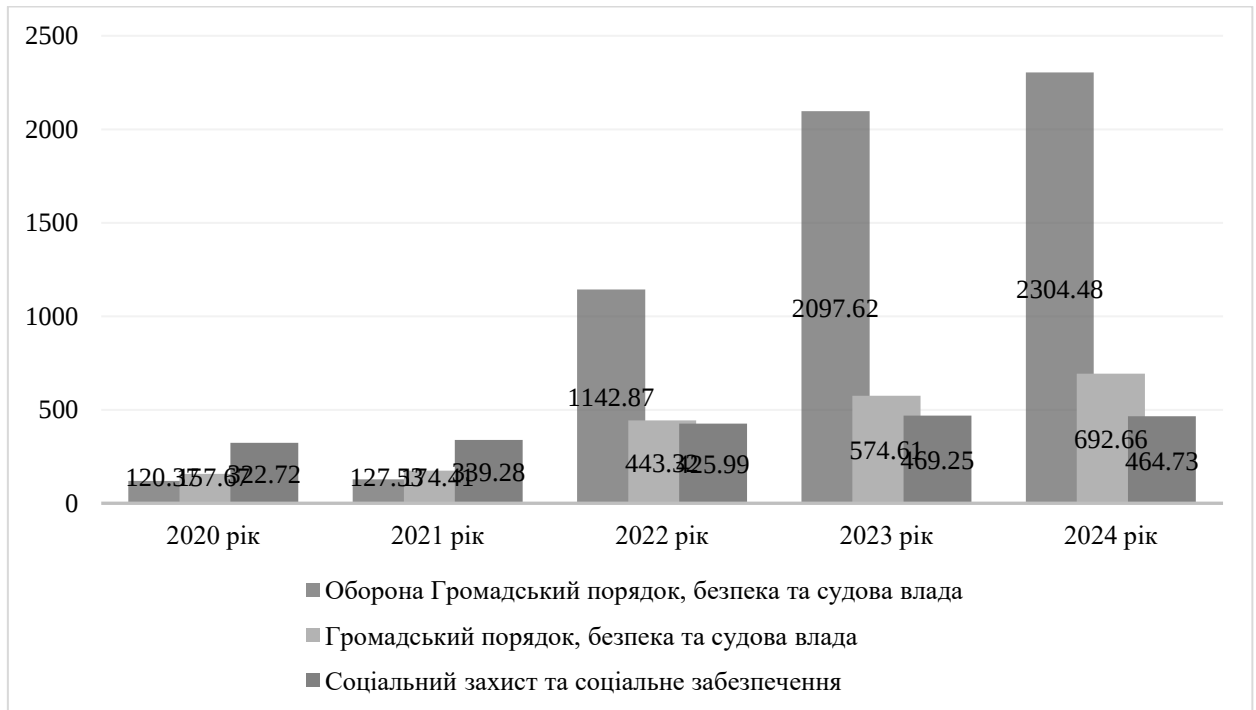

Рис. 2.3. Динаміка видатків Державного бюджету України, які мають найбільшу питому вагу за 2020-2024 роки

Видатки на забезпечення громадського порядку, безпеку стабільно збільшуються. Їх ріст у 2024 році по відношенню до 2020 року відбувся у 4 рази (+ 534,9 млрд. грн), що може бути пов'язано з підвищенням фінансування судової влади, правоохоронних органів та заходів з підтримання громадської безпеки [7].

Значно менший ріст (у 1,4 рази) відбувся у статті видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення.

В умовах війни зміни у надходженнях та ріст видатків вказують на економічну кризу та неготовність бюджету протистояти критичним обставинам. Проте органи влади завдяки залученням міжнародної допомоги, перерозподілу податкових надходжень намагається покрити видатки, необхідні для підтримання функцій держави.

2.2. Податкові надходження місцевих бюджетів як фінансовий інструмент держави

В умовах зміни економічної ситуації місцеві бюджети також повинні бути гнучкими, оскільки важливо формувати грошові фонди, які будуть інструментом вирішення місцевих проблем, розвитку громад та виконання програм. Раніше проведена реформа децентралізації сприяла можливості територіальним громадам мати власні доходи, що створило позитивну тенденцію в кризових умовах [13]. Варто відзначити, що питома вага податкових надходжень до місцевих бюджетів, на відміну від державного бюджету, зберігалася на відносно одному рівні у 2020 році становила 60,6 %, у 2021 році – 59,7 %, у 2022 році – 70,9 %, у 2023 році – 66,6 %, у 2024 році – 64,9% (у середньому 64,5 %), що свідчить про стабільність надходжень навіть в форс – мажорних обставинах. Фактичний обсяг податкових надходжень з 2020 року до 2024 року зріс на 54,5 % (+ 155,5 млрд. грн) (додаток Г).

Зазначимо, що до місцевих бюджетів протягом останніх п'ять років відбувається тільки позитивна динаміка росту податкових надходжень, так у 2020 році податкові надходження по загальному та спеціальному фондах складали 285,6 млрд грн (невиконання плану спричинене COVID-19, масштабним закриттям малого та середнього бізнесу), у 2021 році більше на 21,4 % (+ 61,1 млрд грн) за 2020 рік. У 2022 році надходження податків було більше на 13,5 % (+ 46,8 млрд грн), ніж в аналогічному періоді 2021 року, а у 2023 році – більше на 10,4 % (+ 41,0 млрд грн). Надходження 2024 року більші на 6,6 млрд грн (+ 1,5 %). Попри позитивну динаміку росту податкових надходжень до місцевих бюджетів, можемо відзначити щорічне зменшення динаміки, що також вказує на кризові умови, зниження економічної активності платників, зменшення робочих місць, вплив податкових пільг.

Пропонуємо розглянути структуру податкових надходжень до місцевих бюджетів за допомогою аналізу динаміки податків, що мають найбільшу питому вагу. Податок на доходи фізичних осіб займає левову частку усіх

надходжень до місцевих бюджетів – 63,5 %, єдиний податок – 13,5 %, група податків на майно – 11,3 % (рис. 2.4).

У 2022 році розмір сплати ПДФО до місцевих бюджетів зріс на 28,3 % (+ 60,0 млрд грн) у порівнянні до довоєнного року. Однією з причин росту було зростання надходжень ПДФО з військовослужбовців, що послугувало додатковими надходженнями у вигляді 83,6 млрд грн у 2022 році. Проте внаслідок перерозподілу ПДФО з військовослужбовців, та вилучення його з надходжень місцевого бюджету, питома вага податку на доходи фізичних осіб знизилася до 58,4 %.

Надходження від сплати єдиного податку за останні роки мають позитивну, відносно рівномірну динаміку (+ 16 %). Значне зменшення приросту сплати єдиного податку спостерігається у 2022 році (+ 1,9 %), що ймовірно обумовлене наданими податковими пільгами.

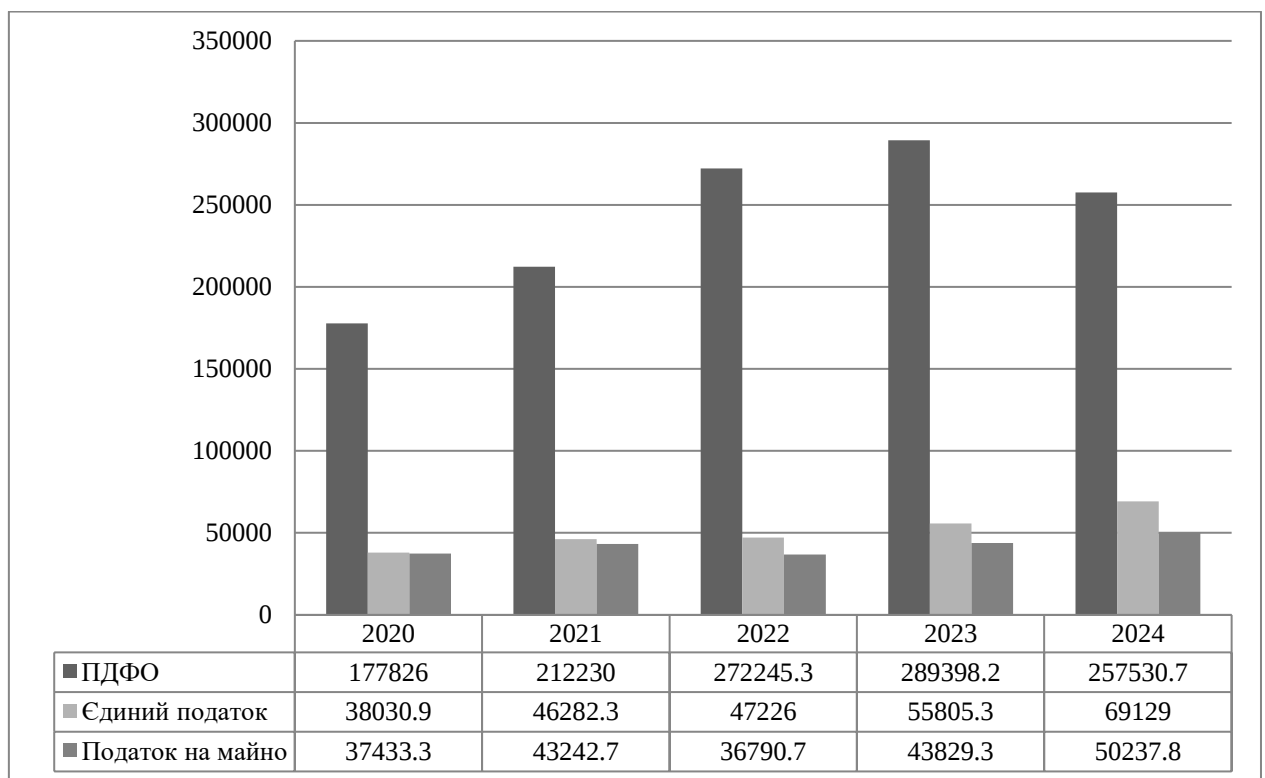

Рис. 2.4. Динаміка податків до місцевих бюджетів України, які мають найбільшу питому вагу, за 2020-2024 роки, млн грн

Аналогічне зменшення надходжень від сплати податку на майно відзначається у 2022 році, на фоні постійного позитивного росту. Це

спричинено правом користування на податкові пільги по податках на майно, орендних та земельних платах [7].

Щодо динаміки видатків місцевих бюджетів, то збільшення їх обсягів протягом 2020 та 2021 років обумовлене фінансуванням загальнодержавних функцій та питань громадського порядку, безпеки. Значне скорочення по відношенню до попереднього року (-14,9 %) та у співставленні до доходів (-12,8 %) відбулося у 2022 році, що свідчило про наявність грошових фондів у власності територіальних громад, проте у зв'язку з воєнними діями на багатьох територіях України, ймовірно, була відсутня можливість використовувати дані кошти (рис. 2.5).

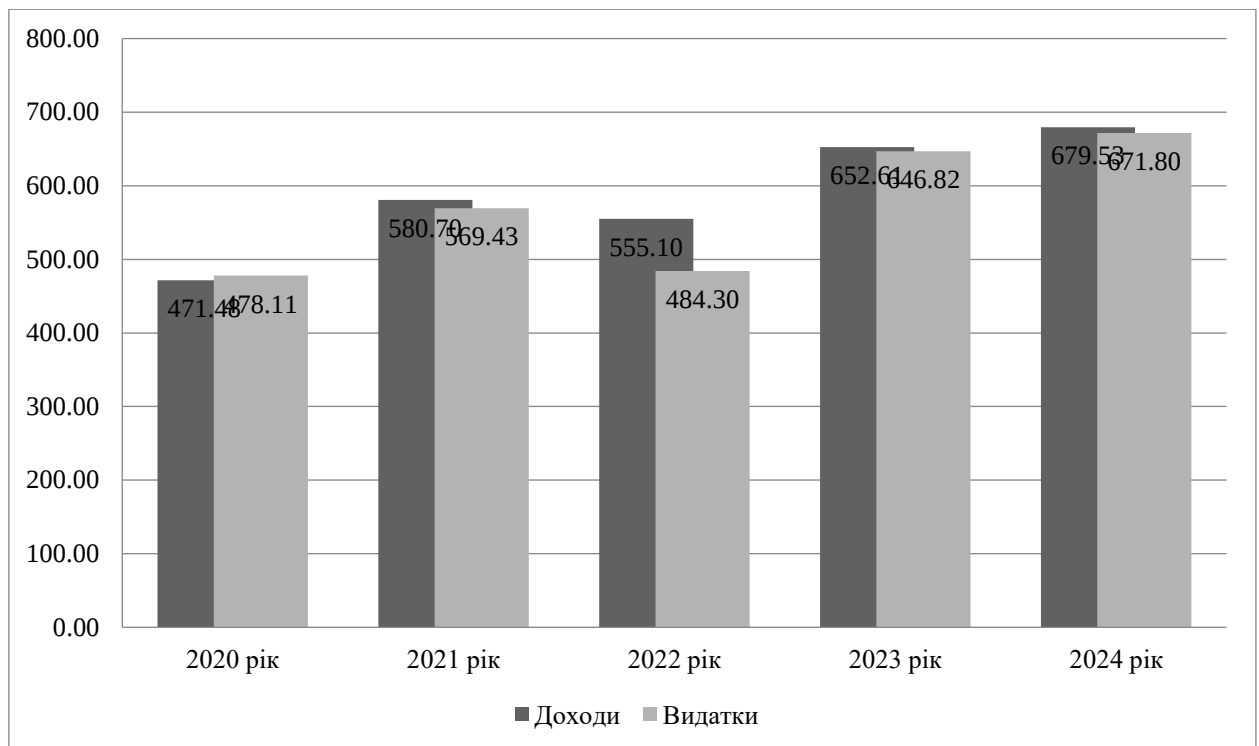

Рис. 2.5. Співставлення фактичних доходів та видатків місцевих бюджетів України за 2020-2024 роки, млрд. грн.

На відміну від Державного бюджету, виконання доходів до планових показників видатків з початком війни знизилося не критично. На це вплинуло стабільність надходження дохідної частини та відсутність необхідності перерозподіляти видатки на оборону. Таким чином, виконання доходів до

планових видатків місцевого бюджету у 2020 році становили – 90,2 %, у 2021 році – 93,7 %, у 2022 році – 89,0 %, у 2023 році 86,3 %, у 2024 році – 89,0 %.

2.3. Взаємозв'язок прямих та непрямих податків у структурі Зведеного бюджету України

Для забезпечення ефективної економічної системи розроблена система оподаткування базувалася на основних принципах – фінансової стійкості та соціальної справедливості. Що уособлює поділ способів стягнення податків з громадян таким чином, щоб розосередити можливе податкове навантаження.

Таким чином, згідно класифікацій, залежно від форми та способу справляння податки поділяються на прямі та непрямі. З точки зору фінансової стабільності та стійкості такі види податків виступають фінансовим забезпеченням держави, його основним видом доходу. Проте, з позиції соціальної справедливості, прямі та непрямі податки мають як переваги, так і недоліки.

Непрямим податкам, як унікальній економічній категорії, притаманний завуальований характер справляння, що передбачає не тільки регулярні та великі обсяги надходжень до бюджетів, але й впливає на малозабезпечені верстви населення, породжуючи соціальну нерівність та обтяжливість. У свою чергу, прямі податки, які безпосередньо дотичні та залежні від доходів громадян, що розподіляє податкове навантаження, мають ризик стати категорією тіньової економіки, тому потребують модернізованої системи бухгалтерського обліку та контролю за надходженням податків.

Пропонуємо розглянути тенденцію обсягів непрямих податків (податку на додану вартість, мита, акцизного податку) та прямих податків (податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, податків на майно тощо) 2020 – 2024 років, з акцентом впливу фактору військового стану.

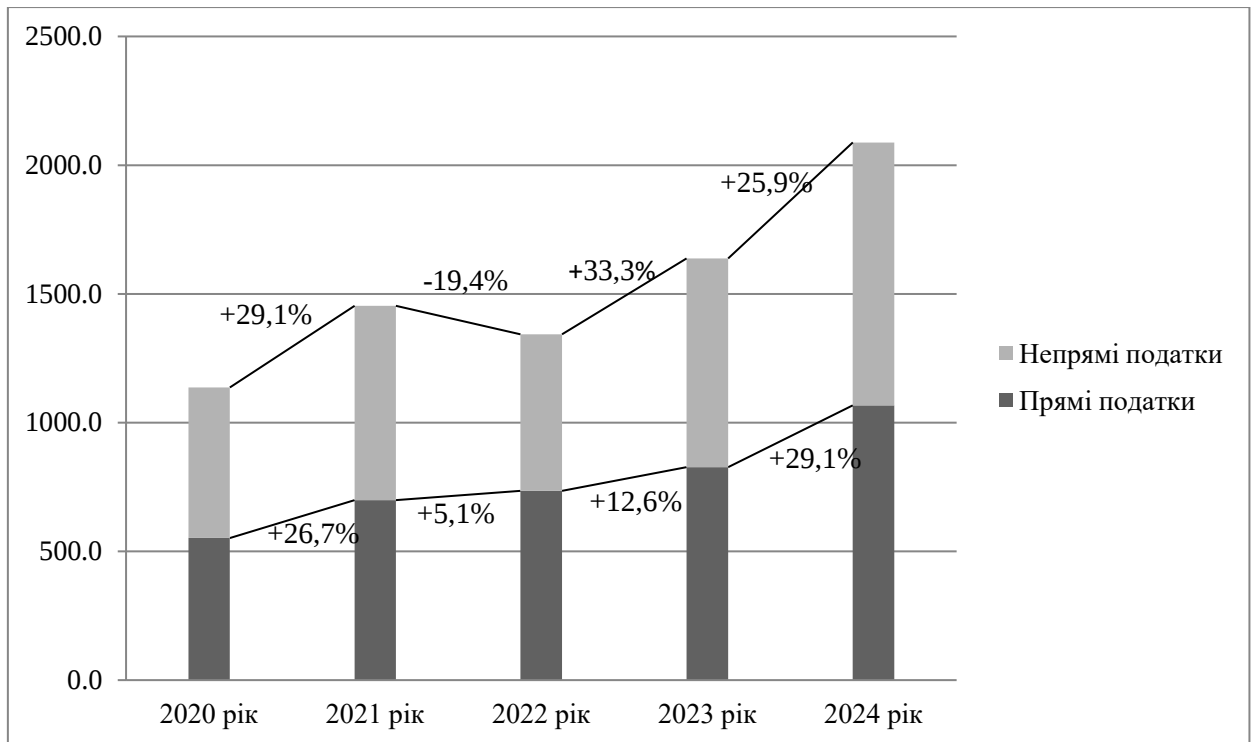

Рис. 2.6. Динаміка темпів росту прямих та непрямих податків у структурі Зведеного бюджету України за 2020-2024 роки

Згідно рисунку 2.6 можна відзначити стійкість надходжень прямих податків до Зведеного бюджету України, так у 2021 році приріст склав 26,7%, що свідчить про стабілізацію ринку праці, поступове відновлення економіки після пандемічного спаду. Незважаючи на кризові умови, з початком повномасштабного вторгнення позитивна динаміка склала 5,1%, що відображає спад економічної активності (наприклад, податку на прибуток у 2022 році до Зведеного бюджету надійшло менше на 20,8%, ніж у 2021 році), надання податкових пільг та створення нового формату економіки під воєнні потреби. У 2023 році надходження збільшилися на 12,6%, що вказує на поступове відновлення економіки, попри триваючі ризики, спрямування ПДФО та військового збору до бюджетів усіх рівнів (у 2023 році такі надходження зросли на 20,3%, ніж в 2022 році). А у 2024 році ріст перевищив показник 2020 року і становив 29,1%, це відображає відновлення ділової активності бізнесу (наприклад, показник ВВП до 2023 році збільшився на 2,9%), що впливає на кількість робочих місць, нараховані та сплачені податки.

На противагу прямим податкам, непрямі показали більшу залежність від кризової ситуації, невизначеним станом ринку. Якщо у 2021 році приріст склав 29,1%, у 2023 році – 33,3 %, у 2024 році – 25,9%, то з початком військового стану динаміка склала -19,4 %. На таку динаміку у 2022 році вплинуло скорочення імпорту (на 36,9 % знизився рівень сплати ввізного мита у 2022 році, ніж у 2021 році), зменшення обсягів ввезення та надання пільг по сплаті митних податків (на 33,5% знизився рівень надходжень по ПДВ з ввезених на митну територію України товарів), зниження обсягів продажу підакцизних товарів (на 36% знизилася сплата акцизного податку до Зведеного бюджету).

Не тільки обсяги надходжень по податках є відображенням впливу війни на економіку країни, а й зміна частки прямих та непрямих податків у структурі Зведеного бюджету України. Прямі податки – це ознака рівня зайнятості населення, економічної активності та результатів підприємств, у свою чергу, непрямі податки є результатом споживчої поведінки.

Таблиця 2.1

ОБСЯГИ ТА ДИНАМІКА НАДХОДЖЕНЬ ПРЯМИХ ТА НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ ДО ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2020-2024 РОКИ

	Обсяг збору прямих податків, млрд грн	Обсяг збору непрямих податків, млрд грн	Темп росту надходжень		Частка надходжень у структурі ЗБ	
			Прямих податків, %	Непрямих податків, %	Прямих податків, %	Непрямих податків, %
2020 р.	551,78	584,91			48,5	51,5
2021 р.	698,84	754,97	126,7	129,1	48,1	51,9
2022 р.	734,54	608,68	105,1	80,6	54,7	45,3
2023 р.	826,98	811,10	112,6	133,3	50,5	49,5
2024 р.	1067,30	1020,98	129,1	125,9	51,1	48,9

*розраховано автором на основі [7]

Після повномасштабного вторгнення у розрізі часток надходжень прямих і непрямих податків відбулася інверсія. Таким чином, після 2022 року у структурі Зведеного бюджету переважає частка прямих податків (54,7% -

2022 р., 50,5% - 2023 р., 51,1% - 2024 р.), що свідчить про стабільність надходжень ПДФО та військового збору , адаптація підприємницької діяльності у прибуткових галузях економіки. Це вказує на подальшу стабільність економіки України та здатність до перерозподілу. Водночас зниження частки непрямих податків (45,3% - 2022 р., 49,5% - 2023 р., 48,9% - 2024 р.) є проявом надання пільг, зниженням обсягів імпорту та реалізації продукції, як зазначалося вище.

Зміна економічної моделі проявляє збільшення залежності від внутрішніх ресурсів держави (оплати праці, прибутку підприємств) та незначного зміщення безпосереднього фіскального навантаження на громадян та підприємства. Також це може бути показником зміни в структурі споживання, наслідком реформування податкової системи, відображати адаптацію до кризових умов або вказувати на зниження реальних надходжень інших податків.

РОЗДІЛ 3

БАР'ЄРИ ТА МОЖЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЛІ ПОДАТКІВ ЯК ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТУ ДЕРЖАВИ

3.1. Проблеми та виклики формування податкових надходжень в умовах воєнного стану

Війна є одним із найбільш руйнівних факторів, який суттєво змінив економічний, соціальний, політичний ландшафт державної політики. В умовах воєнного стану держава зазнає значних змін у структурі виробництва, державних фінансах, соціальній ситуації, економічній активності, особливостях інвестиційної привабливості, проблемах якості життя, що неоднозначно впливає на бюджет держави, його дохідну та видаткову частини. Державний бюджет виступає основною ланкою, що дозволить ефективно реалізувати бюджетно - фінансову політику. Саме бюджет виступає лакмусовим папірцем, що дозволяє визначити реальний стан економіки держави, адже виражений дефіцит, незначні надходження до бюджету вказують на занепад економічної системи. Тому рівень соціально – економічного стану прямо пропорційний вправності використання державою важелів та інструментів фінансової політики. Попри це виникають бар'єри, які перешкоджають повноті справляння надходжень для наповнення бюджетів [27].

На нашу думку, корективи, внесені воєнними діями на території України запустили своєрідний маховик взаємозалежних процесів. Механізм на рисунку 3.1 відображає детермінацію основних проблем, що виникають при акумулюванні податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

Основними проблемами при акумулюванні фінансових ресурсів є зниження економічної активності, тінізація економіки, міграція, неефективна податкова політика, ризики, пов'язані з невизначеним розвитком воєнних подій тощо.

Рис. 3.1. Схема взаємозалежності процесів при мобілізації фінансових ресурсів в умовах війни

Значний та багатоаспектний вплив на бізнес-середовище та систему податків і зборів у країні, особливо в умовах війни, відіграє логістика та інфраструктурне забезпечення.

Зокрема пошкодження та неможливість доступу до логістичних зв'язків – доріг, мостів, портових споруд створює труднощі в організації сировини та товарів, збільшення витрат на логістику, пошук альтернативних шляхів, що впливає на прибутковість бізнесу. Не менші збитки несуть компанії, які націлені на міжнародну торгівлю, оскільки складнощі з логістикою можуть стати причиною втрати доступу до міжнародного ринку, зменшення потоку іноземної валюти. Пошкодження електричних та газових мереж стає перепорою, внаслідок якої підприємству необхідно скорочувати обсяги виробництва, оскільки витрати на забезпечення діяльності впливає на їх доходи. Враховуючи це, можна стверджувати про прямий вплив збільшення операційних та виробничих витрат на спроможність бізнесу

сплачувати податкові надходження, в тому числі й надходження від зовнішньоекономічної діяльності [19]. Внаслідок збільшення виробничих витрат та зростання собівартості, очікуваний ріст цін сприятиме зниженій споживчій поведінці населення. Також на таку поведінку впливає низка факторів таких як: затримка виплати заробітної плати, скорочення робочих місць, зміна пріоритетів споживчих потреб, міграція населення тощо.

Не менш важливою проблемою функціонування податків як фіскального інструменту в умовах війни є тінізація економіки та шляхи ухилення від сплати податків. В умовах збільшення податкового тиску, на противагу моральному аспекту, війна сприяє розширенню неформального сектору, тінізації ринку праці, використання схем ухилення від оподаткування, в тому числі маніпуляції податком на додану вартість, заниження прибутку. Тобто підприємства задля фактичного виживання, утримання на ринку прагнуть мінімізувати витрати, захистися від нестабільності зовнішніх умов, уникнути тиску [29].

Ще однією проблемою у процесі формування податкових надходжень є дисбаланс територіального оподаткування. Це передбачає не тільки складність адміністрування податків та контролю платників, що мають виробничі потужності у зоні бойових дій, а й підкреслює фіскальний тягар нерівності між регіонами.

Податкові реформи, які впроваджувалися на початку воєнних дій були направлені на стабілізацію підприємницького сектору, таким чином були надані податкові пільги, звільнення від податкових перевірок, можливість сплачувати податкові зобов'язання за нижчими ставками. Проте варто розуміти тимчасовий характер, адже у постійній перспективі це може мати значні негативні наслідки для наповнення бюджету.

Протягом останнього року в межах реалізації податкової політики було прийнято законодавчі акти, внаслідок яких було затверджено збільшення ставок податків. Таким чином, було ухвалено підвищення розміру військового збору з 1,5% до 5% (крім військовослужбовців), що збільшує

суми утримані з доходів громадян, також підвищення ставки податку на прибуток для фінансових установ, крім страхових – 25 % від прибутку, для банків – 50 % від прибутку [19].

Різке підняття ставок податків виправдовує фіскальний інтерес, але суперечить принципу оподаткування, закріпленого у Податковому кодексі – принципу податкової стабільності. Що передбачає внесення корективів про ставки та розміри податкових зобов'язань по податку не пізніше як за шість місяців до початку бюджетного року. Наслідками порушення даного принципами є невизначеність для бізнесу, зниження довіри до податкової системи.

Незважаючи на вимушеність такого кроку зі сторони держави, зростання ставок посилює податкове навантаження на платників податків. Впровадження таких податкових реформ запускає циклічний процес, де внаслідок підвищеного податкового тиску на сектор бізнесу, явним результатом буде зниження економічної активності підприємства або його тінізація. Вивід бізнесу у сферу тіньової економіки автоматично скорочує обсяги надходжень до бюджетів України, оскільки зникають об'єкти оподаткування: доходи населення, доходи підприємства, майно, операції, що підлягають оподаткуванню. А в умовах війни тіньове ведення господарської діяльності має масштабніше значення, не тільки в межах податкової політики. У зв'язку з тим, що здійснення підприємницької діяльності в тіні часто не відображається в офіційних джерелах, це ускладнює процеси макроекономічного планування щодо ефективного використання фінансових ресурсів, також сприяє соціальній нерівності та збільшує податковий тиск на ті підприємства, які сплачують податки.

Активні воєнні дії, невизначеність, ризики та вищезазначені фактори слугують не тільки перепонами для мобілізації необхідних фінансових ресурсів, а й значно впливають на макроекономічну нестабільність, ослаблення державного адміністрування, тиск на населення та соціальну нестабільність.

3.2. Напрямки збалансування суспільних інтересів при використанні податків як фіскального інструменту

Податки – сучасний, гнучкий інструмент фіскальної політики, що забезпечує велику питому вагу державних доходів та доходів територіальних громад. Вони є основою для фінансування важливих соціальних, оборонних програм, інших аспектів суспільного розвитку. Однак, при використанні фіскального інструмента варто дотримуватися балансу між суспільними інтересами, щоб сприяти економічній стабільності, прогнозованості, справедливості та соціальному добробуту [27].

В умовах війни постає важлива дилема між задоволенням фіскального інтересу, що забезпечує стале та достатнє надходження ресурсів до бюджету та соціальної справедливості, як гарантування того, що навантаження розподіляється рівномірно платоспроможності населення. Таким чином, якщо в умовах бойових дій значна частина підприємств неплатоспроможна, то фіскальний інтерес вимагає розділити базу на тих, хто працює, але чи витримають податковий тягар галузі, які продовжують функціонувати. Якщо уряд вводить податкові пільги, то з точки зору фіскального інтересу – це ризик зменшення надходжень, проте це інструмент соціальної підтримки та вирівнювання. Зростання непрямих податків забезпечить фіскальну ефективність, водночас нестимуть регресивний ефект та інфляційний характер. Тому перед державними органами постає вибір підходу для балансування пріоритетного фіскального інтересу для оборони та врахування вразливості платників податків.

Основними напрямками та заходами, які сприятимуть врахуванню державних інтересів: відмова від податкових послаблень; створення нових робочих місць; підтримка бізнесу; детінізація підприємницького сектору; прогресивна система оподаткування; врегулювання податкового законодавства та забезпечення податкової стабільності; залучення зовнішніх інвесторів, фінансової та технічної допомоги.

В умовах війни для задоволення інтересів держави, забезпечення стабільних надходжень до бюджетів, активної мобілізації фінансових ресурсів варто відмовитися від податкових послаблень. Це дозволить акумулювати доходи від компаній, які адаптувалися до нових кризових умов та спроможні платити податкові зобов'язання. У свою чергу, необхідно переглянути податкове законодавство та забезпечити стабільність, що дозволить бізнесу прогнозувати витрати, податкові навантаження. Необхідно уникати частих та неочікуваних змін законодавчих актів, для попередження неузгодженості та неготовності платників відповідати новим податковим нормам. Також варто забезпечити ефективну прогресивну систему оподаткування, яка дозволить справедливо розподіляти податкове навантаження.

Одним із значимих викликів під час війни є високий рівень безробіття, спричинений як міграцією, так і зруйнованими підприємствами. Держава повинна підтримувати ініціативи, спрямовані на забезпечення зайнятості. Стимулювання та підтримка при розширенні виробництва, створення нових підприємств може бути ефективним інструментом для нових можливостей справляння податків до бюджетів [13].

Діджиталізація, спрощення системи подання звітності та сплати податків дозволить бізнесу зосередитися на налагодженні ефективної роботи в кризових умовах, підвищувати економічну активність.

У період війни важливо адаптувати податкову та інвестиційну політику, задля підтримки бізнесу. Залучення іноземних інвестицій – важливий крок для забезпечення збалансованої та ефективної податкової системи. За допомогою податкових інструментів можна покращити інвестиційний клімат, наприклад, запровадженням спрощених процедур оподаткування для інвестицій, встановлення пільг для іноземних інвесторів. Забезпечення спрощених процедур, при збереженні основних умов протекціонізму, при оподаткуванні для іноземних інвесторів дозволить знизити бар'єри для входу на ринок, а надання гарантій захисту інвестицій

стимулюватиме міжнародні компанії до активної участі в економіці країни. Також залучити необхідні фінансові ресурси, особливо для сфер критичних галузей економіки, допоможе встановлення податкових пільг для іноземних підприємств. Таким чином, можна не тільки сприяти залученню іноземної валюти в країну, відновити інфраструктуру, енергетику, а й забезпечити робочі місця та попередити відтік висококваліфікованих кадрів.

При постійній взаємодії з урядами інших держав, міжнародними компаніями варто забезпечити часткову інтернаціоналізацію податкової системи. Що дозволить реалізовувати та реформувати податкову систему не в супереч з міжнародними стандартами та правилами. Це дозволить гармонізувати податкову систему, покращити контроль для уникнення подвійного оподаткування, забезпечити рівні умови для бізнесу.

У бажаній близькій перспективі варто орієнтуватися також на адаптацію податкової системи в повоєнний час. Заходи підтримки державної політики у воєнний час та повоєнний мають на меті максимально можливе збільшення надходжень до бюджетів з необхідністю подальшого перерозподілу для покриття важливих видатків. Досвід адаптації податкової системи до нових умов Україна може частково імпелементувати з досвіду відновлення інших країн. Заходи з відновлення бюджетно – податкової сфери в різних країнах свідчать про різноманітні підходи та стратегії, адаптовані до специфічних умов кожної держави [3]. Наприклад, у Польщі задля зниження інфляційних процесів ввели обмеження випуску нової валюти, а скасування усіх податкових пільг та підтримка іноземних інвесторів, ймовірно, стало сприятливим фактором для стабілізації економіки. У свою чергу, Ізраїль звернув увагу на перерозподіл видатків, забезпечивши ефективніше використання державних ресурсів. А швидке економічне відродження, намагалися забезпечити завдяки підтримці підприємництва. Також вважали результативним способом фінансування економіки – створення державних облігацій. Схожих способів стабілізації економіки дотримувалася Західна Німеччина у повоєнний період. Дієвим способом отримання фінансових

ресурсів для відновлення економіки вважали емісію облігацій. Також робили акцент на розвиток підприємництва та створення робочих місць. Це не менше вплинуло на розвиток масштабних інфраструктурних проєктів.

Дещо інших поглядів була Японія на особливості повоєнного часу. Так, була здійсненна податкова реформа, згідно якої зростання податкових надходжень до бюджету відбулося через підвищення усіх податків для населення. Зниження бюджетного дефіциту та видатків забезпечили за рахунок скорочення державних виплат громадянам, попри це залучали домогосподарства до фінансування бюджету шляхом придбання державних облігацій. На нашу думку, такий підхід відображає паритет інтересів держави над інтересами населення. Він є логічним та відображає пріоритетність інтересів держави для акумулювання коштів та виконання нею функцій. Проте в Україні така позиція може підійти для короткострокових перспектив, а в довгостроковій перспективі може сприяти соціальному незадоволенню, тінізації економіки, відтоку робочої сили [3].

У період війни варто сприяти адаптації економіки до нових умов, забезпечувати економічну стабільність, підтримувати бізнес, соціальний сектор, оборонні витрати. А при застосуванні комплексного підходу використання податків можна сприяти максимально можливому збалансуванню суспільних інтересів в умовах воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Безперечно, повномасштабна військова агресія суттєво вплинула на стабільність економіки країни, її інфраструктуру, бюджет, структуру виробництва. У зв'язку із необхідністю фінансування видатків на оборону, громадський порядок та безпеку, попередження розбалансування фінансових ресурсів, забезпечення найбільш досяжного виконання бюджетів держава в межах фіскальної політики, за допомогою її інструментів та важелів, спрямовує до дохідної частини бюджету фінансові ресурси.

Податки та податкова система є найбільш спроможним інструментом фіскальної політики. За останні роки середня питома вага податкових надходжень у структурі доходів Державного бюджету складає 63,1 % (у довоєнний період сягала близько 82,3 %), а місцевих – 64,5 %.

Протягом 2020 – 2024 років спостерігається коливання в рівнях виконання планових показників податкових надходжень. Максимальний рівень виконання плану був досягнутий у 2021 році (103,5 %), а мінімальний у 2022 році (78,9 %). Однак у 2024 році податкові надходження знову зросли до 98,1 % виконання плану.

У межах розгляду Державного бюджету варто відзначити зростання як дохідної, так і видаткової частини, що свідчить про збільшення фінансових потреб держави. Доходи у 2024 році майже у три рази перевищують рівень 2020 року, а видатки 2024 року на 43,7 % перевищують доходи 2024 року. У 2024 році дефіцит бюджету все ще зростає, оскільки видатки значно перевищують доходи. Яскравим свідченням росту видатків Державного бюджету є різке збільшення видатків на оборону, що досягло майже 19 – кратного розміру у співвідношенні 2020 та 2024 років.

Питома вага податкових надходжень до місцевих бюджетів, на відміну від державного бюджету, зберігалася на відносно одному рівні, а проведена реформа децентралізації сприяла можливості територіальним громадам мати власні доходи, що створило позитивну тенденцію в форс – мажорних

обставинах. Відзначається позитивна динаміка виконання планових показників місцевих бюджетів з 98,7% у 2020 році до 104,2 % у 2024 році. Видаткова складова місцевих бюджетів не зазнала кардинальних змін. Однак у 2022 році спостерігалось значне скорочення доходів порівняно з попереднім роком (- 14,9 %), здебільшого це вказує на наявність фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, проте перепони з ефективним використанням через воєнні дії на значній частині території України.

З початком повномасштабного вторгнення, не менш значимим є показник інверсії часток надходжень прямих та непрямих податків до Зведеного бюджету України, що відображає часткову зміну податкової моделі від споживання до доходів. Також це може свідчити про зростання фінансової спроможності держави.

Задля стабілізації та адаптації економіки до нових умов та підтримки бізнесу, державні органи на початку 2022 року розробляли значимі зміни до законодавства. Основні зміни стосувалися надання пільг платникам податків, зупинення проведення податкових перевірок, звільнення від оподаткування, можливості передачі коштів зі спеціальних фондів до загальних фондів, дозвіл на перевищення резервного фонду більша 1%.

Однак для забезпечення збалансування суспільних та державних інтересів, у межах здійснення державної політики та враховуючи довготривалість воєнних дій, варто звернути й на наступні напрями, які сприятимуть адаптації податкової системи та фінансової політики:

- відмова від податкових послаблень та врегулювання податкового законодавства;
- створення нових робочих місць та підтримка бізнесу;
- детінізація підприємницького сектору;
- сприяння залученню зовнішніх інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бак Н. Фіскальна ефективність податкових інструментів забезпечення сталого розвитку національної економіки. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матеріали II міжнар. науково-практ. конф., 17 квіт. 2019 р. Чернівці, 2019. С. 17–20.
2. Бак Н., Харовська А. Війна як чинник формування податкових надходжень бюджету України. Фінанси, облік і оподаткування. 2023. Т. 89, І. С. 21–33. URL: <https://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-1.89.02>.
3. Буй Т., Прімерова О. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8, № 1.
4. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Вікторія Бубліченко. Новий законопроект щодо особливостей оподаткування під час воєнного стану: які зміни пропонуються? | Think brave. Think brave | Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/229478_noviy-zakonoprokt-shchodo-osoblivostey-opodatkovannya-pd-chas-vonnogo-stanu-yak-zmni-proponuyutsya
6. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2024. № 18. С. 23–31. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.18.23>
7. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Open budget*.
8. Джураєва О. Фіскальна функція сучасної держави: загальнотеоретичний аспект. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 17 верес. 2018 р.* URL: <https://hdl.handle.net/11300/21800>.

9. Дуліба Є. Особливості реалізації податкової функції в діяльності органів, що здійснюють контроль за податковим законодавством. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68), № 1.
10. Дуліба Є. Особливості формування та реалізації фіскальної політики держави. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 4 (9).
11. Заклекта О.І., Шиманська О.П. Економічна політика. Навчальний посібник (опорний конспект). – Тернопіль:, 2007. – 78 с.
12. Зміни до Податкового кодексу: питання-відповіді. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zminy-do-podatkovoho-kodeksu-pytannia-vidpovidi>
13. Кужда Т., Луциків І., Галушак О. Дослідження стану виконання місцевих бюджетів України в період воєнного часу. *Галицький економічний вісник*. 2024. Т. 1 (86). URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.01.178
14. Логвіновська С. Механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56.
15. Луценко А. Сутнісно-концептуальні засади фіскального регулювання економіки держави. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2019. № 2(40).
16. Мораторій на зміну податків під час війни і не тільки: альтернативні зміни до ПКУ від влади. «Дебет-Кредит» - Бухгалтерські новини. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/92251-moratorii-na-zminu-podatkov-pid-cas-viini-i-ne-tilki-alternativni-zmini-do-pku-vid-vladi>
17. Немченко К. Фіскальна функція держави в системі функцій соціальної держави. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 76–80.
18. Огірко О., Крет І. Фіскальна політика держави: сутність та аналіз особливостей складових з їх компонентами. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. № 8.

19. Основні виклики та пріоритети Держбюджету 2025 року. *Лабораторія законодавчих ініціатив.*

URL: <https://parlament.org.ua/analytics/osnovni-vyklyky-ta-priorytety-derzhbyudzhetu-2025-roku/>

20. Останні зміни в законодавстві - Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. URL: <https://zir.tax.gov.ua/main/lastupdate/>

21. Пилипчук В. Місцеві бюджети: виклики в умовах воєнного стану та пошуки шляхів їх подолання. *Науково-практична конференція* : Науково-практ. конф., м. Київ, 17–18 лют. 2023 р.

22. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 21 січ. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

23. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану : Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX .

24. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX.

25. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану : Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX.

26. Про внесення змін до розділу VI "Прикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України : Закон України від 15.03.2022 № 2134-IX.

27. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53.

28. Шапошников К., Крилов Д., Якушко І. Сутність та види фіскальних інструментів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 2(26).

29. THE IMPACT OF THE SHADOW ECONOMY ON THE REDUCTION OF TAX REVENUES TO THE STATE BUDGET / N. Bak et al. Financial and credit activity problems of theory and practice. 2024. Vol. 2, no. 55. P. 130–143. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4330>

30. Tatyanchenko O. A. Problems of tax legislation in the conditions of martial law. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2024. Vol. 1, no. 80. P. 582–587. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.89>

ІНСТРУМЕНТИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

КЛАСИФІКАЦІЯ ПОДАТКІВ ЗА ОЗНАКАМИ

Ознака класифікації	Види податків
За рівнем встановлення	1. Загальнодержавні податки. 2. Місцеві податки.
За формою оподаткування	1. Прямі податки. 1.1. Особисті. 1.2. Реальні. 2. Непрямі податки.
За характером використання надходжень	1. Загальні. 2. Спеціальні.
За економічним змістом об'єкта	1. Податки на доходи. 2. Податки на споживання. 3. Податки на майно.
За правом використання податків	4. Закріплені. 5. Регулюючі.

ПОКАЗНИКИ ФАКТИЧНОГО ВИКОНАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2020-2024 РОКИ

млн. грн

Платіж	Показники доходів	Фактичний обсяг збору	Виконання		Питома вага,%
			+/-	%	
2020 рік					
Податкові надходження	826 263,91	851 115,64	24 851,73	103,0	79,1
Неподаткові надходження	227 331,08	212 946,93	-14 384,15	93,7	19,8
Доходи від операцій з капіталом	660,82	79,38	-581,44	12,0	0,0
Інші	12 727,98	11 874,72	-853,26	93,3	1,1
Всього до ДБ	1 066 983,80	1 076 016,68	9 032,88	100,8	
2021 рік					
Податкові надходження	1 069 790,07	1 107 090,89	37 300,81	103,5	85,4
Неподаткові надходження	195 586,59	175 357,97	-20 228,62	89,7	13,5
Доходи від операцій з капіталом	923,33	328,67	-594,66	35,6	0,0
Інші	14 843,25	14 075,40	-767,84	94,8	1,1
Всього до ДБ	1 281 143,24	1 296 852,92	15 709,68	101,2	
2022 рік					
Податкові надходження	1 204 081,76	949 764,39	-254 317,37	78,9	53,1
Неподаткові надходження	406 318,17	346 327,74	-59 990,43	85,2	19,4
Доходи від операцій з капіталом	1 124,79	610,98	-513,81	54,3	0,0
Інші	149 494,84	490 692,51	341 197,67	328,2	27,5
Всього до ДБ	1 761 019,56	1 787 395,62	26 376,06	101,5	
2023 рік					
Податкові надходження	1 215 677,00	1 203 544,08	-12 132,92	99,0	45,0
Неподаткові надходження	979 693,11	991 601,70	11 908,58	101,2	37,1
Доходи від операцій з капіталом	466,03	100,32	-365,72	21,5	0,0
Інші	71 124,68	476 751,86	405 627,18	670,3	17,8
Всього до ДБ	2 266 960,83	2 671 997,95	405 037,12	117,9	
2024 рік					
Податкові надходження	1 678 489,09	1 647 189,61	-31 299,48	98,1	52,7
Неподаткові надходження	972 552,13	974 398,51	1 846,37	100,2	31,2
Доходи від операцій з капіталом	405,11	183,95	-221,16	45,4	0,0
Інші	98 783,68	500 941,30	402 157,63	507,1	16,0
Всього до ДБ	2 750 230,01	3 122 713,37	372 483,36	113,5	

АНАЛІЗ ФАКТИЧНОГО ВИКОНАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ЗА 2020-2024 РОКИ

млн.грн

Платіж	Показники доходів	Фактичний обсяг збору	Виконання		Питома вага,%
			+/-	%	
2020 рік					
Податкові надходження	289217,47	285571,55	-3645,93	98,7	60,6
Неподаткові надходження	21254,10	21462,55	208,44	101,0	4,6
Доходи від операцій з капіталом	4079,59	3473,08	-606,52	85,1	0,7
Інші	165747,61	160972,81	-4774,80	97,1	34,1
Всього до МБ	480298,78	471479,98	-8818,80	98,2	
2021 рік					
Податкові надходження	332099,93	346713,19	14613,26	104,4	59,7
Неподаткові надходження	26427,61	27183,01	755,40	102,9	4,7
Доходи від операцій з капіталом	4472,41	3462,22	-1010,19	77,4	0,6
Інші	214004,93	203340,74	-10664,19	95,0	35,0
Всього до МБ	577004,88	580699,15	3694,27	100,6	
2022 рік					
Податкові надходження	389976,31	393460,65	3484,34	100,9	70,9
Неподаткові надходження	23079,18	22041,14	-1038,04	95,5	4,0
Доходи від операцій з капіталом	3769,43	2275,99	-1493,44	60,4	0,4
Інші	175509,67	137319,31	-38190,36	78,2	24,7
Всього до МБ	592334,60	555097,09	-37237,51	93,7	
2023 рік					
Податкові надходження	424747,22	434540,93	9793,70	102,3	66,6
Неподаткові надходження	35341,62	36511,37	1169,75	103,3	5,6
Доходи від операцій з капіталом	3172,36	3621,89	449,54	114,2	0,6
Інші	205618,97	177934,93	-27684,04	86,5	27,3
Всього до МБ	668880,17	652609,12	-16271,05	97,6	
2024 рік					
Податкові надходження	423223,52	441094,15	17870,64	104,2	64,9
Неподаткові надходження	41677,57	43603,70	1926,14	104,6	6,4
Доходи від операцій з капіталом	5637,84	4854,89	-782,95	86,1	0,7
Інші	204079,44	189978,10	-14101,34	93,1	28,0
Всього до МБ	674618,36	679530,85	4912,49	100,7	